

ƏRƏB ƏLYAZMALARI VƏ ƏLYAZMA FONDLARI

İlkin olaraq Avropada, daha sonra isə bütün dünyada “şərqşünaslıq” adı ilə yaranan elmin mühüm qolu olan “ərəbşünaslıq” elminin əsas vəzifəsi ərəb ədəbi dilini və bu dildə yazılmış nəhəng ədəbi irsi tədqiq etmək olmuşdur. Hətta XIX əsrdə ərəb filologiyasının digər sahələrinin (dialektologiya, folklorşünaslıq, daş kitabələrin tədqiqatı, müasir ədəbiyyat və s.) inkişafı nəticəsində şərqşünaslığın tədqiqat sferaları genişlənsə də, əlyazmaların öyrənilməsi ən görkəmli yer tutmaqda davam etmişdi. Lakin bu sahənin böyük maraq obyektinə olmasına və Azərbaycanda ərəb dilçiliyi və filologiyasının öyrənilməsinə önəmli qiymət verilməsinə baxmayaraq respublikamızda ərəb əlyazmalarına dair hər hansı ümumiləşdirici əsərlər hələ yazılmayıb. Ümumiyyətlə, bu sahənin tədqiqi ilə bağlı ölkəmizin hüdudları xaricində də yazılmış elmi əsər səviyyəsində işlərin yalnız Post-Sovet məkanında sovet şərqşünası A.B.Xalidovun 1983-cü ildə yazdığı “Ərəb əlyazmaları və ərəb əlyazma ənənəsi” adlı dissertasiya işini nümunə göstərmək olar. Əlyazmalar hədis, təfsir, fiqh, tərcümə, dil və ədəbi sistemlər və nərsədən başqa bütün İslam elmləri və sənətlərini ehtiva etdiyi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Məhz belə geniş çərçivəni əhatə etdiyi üçün əlyazmaların tədqiqi aktuallığını bu günümüzə də qoruyub saxlamaqdadır. Tədqiqat aparən alimlər və tədqiqatçılar nadir faydalı dəyərə malik əlyazma nüsxələri hazırlamaq üçün bu cəhətə diqqət yetirməlidirlər.

“Əlyazma” sözü ərəb dilində “məxtutat” sözünün qarşılığı olub “خط” (yazmaq, yazıya keçirmək, çəkmək) sözündən düzələrək “yazılanlar” mənasını verir. Terminologiyaya gəldikdə isə “əlyazmalar” əl ilə yazılmış kitablar növüdür. Əlyazmalar çapın icad olmasından öncəki bütün məlumatların ilkin mənbəyini təmsil edir. Hicrətin ilk beş yüz illiyində ərəb ədəbiyyatı tarixi ilə maraqlananlar həmin dövrdəki əlyazmalarla az da olsa tanış olanlar ərəb əlyazmalarının dünya əlyazma tarixində ən yüksək pillədə mövqə tutduğuna əmin ola bilərlər. Ərəb dövlətinin genişlənməsi, ərəblərin yeni ərazilərdə, xüsusən də, özlərinin qurduqları və ya əvvəlcədən mövcud olmuş şəhərlərdə məskunlaşması, fəth edilmiş ölkələrin əhalisinin ən fəal zümrələri arasında İslam dininin və ərəb dilinin yayılması, ərəb dilinin dövlət dili kimi mövqeyinin gücləndirilməsi, orfoqrafiya islahatlarının başa çatdırılması – bütün bunlar ərəb dilində kitabların yazılması üçün açılan geniş üfüqlər idi (4, s. 62).

Müsəlmanların müqəddəs kitabı “ummul-kitab” (kitabların anası) sayılan “əl-Qurani-l-Kərim” İslam dünyasının ən oxunaqlı və nüsxələri dəfələrlə köçürülən ərəb dilində ilk yazı nümunəsidir. Artıq VIII əsrdə ərəb dilində bir çox yazılı abidələr mövcud idi ki, ən azından həmin əsərlərin və onların müəlliflərinin adları məlum idi. IX əsrdə isə artıq müəllif və əsərlərin sayı yüzlərlə idi. Daha sonra isə kitab yazısı intensiv şəkildə inkişaf edərək həm dünyəvi, həm də dini məzmunlu müxtəlif növ kitablarda öz təcəssümünü tapır. Ərəb kitab yazısının yaranmasının və inkişafının ilkin mərhələsi 610-cu ildən 750-ci ilə qədər, yüz ildən bir qədər çox olan bir dövrü, yəni İslam peyğəmbəri Məhəmmədin (s.a.s.) dövrünü, Mədinədə dörd Rəşidi xəlifəsinin və Əməvi xəlifələrinin Dəməşqdəki hakimiyyət dövrünü, ərəb imperiyasının yarandığı dövrü əhatə edir. Təbii ki, bu dövrdə Quranın yazılı mətni meydana çıxmış, ərəb qrafikası dövlət idarələrində, işgüzar yazışmalarda istifadə olunmağa başlanmış, ilk təfsir və hədis məcmuələri tərtib olunmuş, ilahiyat, tarixşünaslıq və filologiyanın əsasları qoyulmuş, ədəbi yaradıcılıq, xüsusən də poeziya davam etdirilmiş, şifahi ədəbiyyatın bəzi əsərləri ilk dəfə yazılı qeydə alınmış, pəhləvi, bəlkə də, yunan dilindən ərəb dilinə az sayda da olsa tərcümələr edilmişdi. Ərəb ədəbiyyatı və elminin əsl çiçəklənmə dövrü, poeziya janrlarının inkişafı və şaxələnməsi, müəllif və yazıların sayının kəskin artması, yayılma arealının genişlənməsi, əlyazmaların yaradılması və çoxaldılması üzrə fəaliyyətin geniş vüsət alması Abbasilər sülaləsinin (750-1258) hakimiyyəti dövrünə, xilafətin Bağdad dövrünə aid edilir.

Ərəb əlyazmalarının yaranması və yayılması kitab yazısının özünün inkişafı və ayrı-ayrı əsərlərin nüsxələrinin sayının artması ilə bilavasitə əlaqədardır. Elmin müxtəlif sahələrini əhatə edən əlyazmaların artması həm şəxsi, həm də kütləvi kitabxanaların təşəkkül tapmasına gətirib çıxartmışdı. Ərəb kitabxanalarının formalaşması tarixində ən mühüm mərhələ Bağdadla bağlı olmuşdur desək, əsla yanılmırıq. İki əsrdən artıq bir zamanı əhatə edən İslamın “Qızıl dövrü” (العهد الذهبي) adlandırılan tarixi dönmə zaman etibarilə Abbasilər xilafətinin hakimiyyəti dövrü ilə üs-üstə düşür. Abbasilər sarayında kitab fondu ikinci xəlifə Harun ər-Rəşidin (754-775) dövründə formalaşmağa başlamış (6, s. 111), getdikcə artırılaraq xəlifə əl-Məmunun dövründə də “Hikmət evi” (بيت الحكمة) adlanan saray kitabxanasının əsas bazasına çevrilmişdi. Hakimiyyət orqanlarının bilavasitə dəstəyi ilə təşkil edilən və dövlət xəzinəsindən maliyyələşdirilən Abbasi xəlifələrinin kitabxanası digər ərəb kitabxanalarının yaranmasına və kitab işinin inkişafına güclü təkan vermiş, müsəlman hökmdarları, feodalları və alimləri tərəfindən yaradılmış bütün sonrakı saray və xalq kitabxanaları üçün əsl nümunə olmuşdur. Bu gün ən əhəmiyyətli əlyazma fondları Bağdad, Mosul, Bəsrə və Nəcəf şəhərlərində yerləşir. Bunların arasında ən böyükləri paytaxt Bağdaddadır: bir sıra məscid, mədrəsə və fərdi şəxslərin əlyazmalarını qəbul edən Vəqflər Kitabxanası (fondu 7 mindən çoxdur) və İraq Qədim Əsərlər İdarəsinin Kitabxanası (keçmiş İraq Muzeyi). Sonuncu bütün ölkə üzrə əlyazmaları qeydiyyata almaq və mümkün olduqda onları əldə etməyə (vəqf və universitet məcmuələri istisna olmaqla) çalışır. İraq Qədim Əsərlər İdarəsinin Kitabxanası sayəsində əlyazmalar fondu 23 min cildədək artıb. Nəqşbəndi1976; s. 64 Ölkədəki ərəb əlyazmalarının ümumi sayı 40 minə yaxın hesab edilə bilər. Səudiyyə Krallığında əlyazmalar əsasən paytaxt Ər-Riyad, Məkkə, Ciddə, Mədinə, Anayza, Şakra və bir neçə başqa şəhərlərin kitabxanalarında saxlanılır. Ən böyük kolleksiyalar Ər-Riyad Universitetinin kitabxanasında (təxminən 3000), Məkkədə “Məscidul-haram” kitabxanasında (təxminən 3000), Arif Hikmət kitabxanasında (təxminən 4000 ərəb əlyazması) və Mədinədəki Kütləvi Kitabxanada (3800), eləcə də bir sıra digər

⁸⁴ BDU-nun Ərəb filologiyası kafedrasının II kurs magistrantı irinaeyvazova77@gmail.com

ictimai kitabxanalarda və şəxsi kolleksiyalarda mövcuddur. Ölkədəki əlyazmaların ümumi sayı təxminən 18-20 min civarındadır. Yəməndə 1976-cı ilin məlumatlarına görə paytaxt kitabxanasındakı əlyazmaların sayı 7200 cild və ümumilikdə sayı təxminən 10 min əlyazma nüsxəsi kimi hesablanı bilər. Maurid, 1976; s. 100-105. Hal-hazırda Mərakeşdə ölkənin əlyazma kolleksiyalarının əksəriyyəti paytaxt Rabatın Kütülvü Kitabxanasında mərkəzləşdirilmişdir. Qiymətli əlyazma kolleksiyası kral kitabxanasındadır. Əlyazmalar Tetouanın iki kitabxanasında və bir şəxsi kolleksiyasında saxlanılır. Mərakeşdəki ərəb əlyazmalarının ümumi sayı 35 minə yaxın hesablanmışdır ki, onların da təxminən yarısı kataloqlarda və icmal məqalələrində öz əksini tapmışdır (4, s. 323). Tunisdə 1967-ci ildə hökumətin qərarı ilə əlyazmaların mərkəzləşdirilməsi işi daha qətiyyətlə həyata keçirilmişdir. Belə ki, Kayruan məscidindən 2300, Əbdəliyyə məscidindən 5130, Əhmədiyyə məscidindən isə 6434, Kayruandakı Uqba məscidindən 564, Xəlduniyyə İctimai Kitabxanasından 158, Kayruan Xalq Kitabxanasından 637 və digər məscid və kitabxanalardan külli miqdarda əlyazmalar Tunis Milli Kitabxanasına təhvil verilmişdir. Ümumilikdə Milli Kitabxanada təxminən 25 min cild ərəb əlyazması var. Şəxsi kolleksiyalar nəzərə alınmaqla onların sayı ölkə ərazisində 28-30 min civarındadır.

Əlcəzirdə əlyazmaların toplanması, qeydə alınması və saxlanması məsələsi tamamilə qənaətbəxş deyil. Ona görə də ölkədə cəmi 5 min cild qalıb. Onların əksəriyyəti hazırda Əl-Cəzairin paytaxtındakı Milli Kitabxanada, qalanları isə şəxsi kolleksiyalardadır. Liviyada müsəlmanların elm öyrənmə ənənələri zəif olduğundan, oradakı ərəb əlyazmalarının sayı həm keçmişdə, həm də indiki dövrdə azdır. Benqazidəki Universitetin Mərkəzi Kitabxanasında 3 minə yaxın, Tripolidəki Vəqf Kitabxanasında isə təxminən 500 ərəb əlyazması vardır (4, s. 324).

Misirdə əlyazma kolleksiyası olan müasir kitabxanaların əksəriyyəti XIX-XX əsrlərdə yaradılmışdır. Bunların arasında ən böyüyü 1870-ci ildə yaradılmış "Dərul-kutub" kitabxanasıdır. 1954-cü ildə orada 38.583 cild əlyazma var idi. Misirin ikinci ən böyük əlyazma fondu "Əl-Əzhər"də yerləşir, orada 24 minə yaxın əlyazma nüsxəsi vardır. Qahirə Universitetinin kitabxanasına 1928-ci ildə 5000 əlyazma daxil olub.

Əlyazma fondları təkcə paytaxtda deyil, digər şəhərlərdə də -İsgəndəriyyə (Bələdiyyə Kitabxanasında 4 min əlyazma), Dumyat (Dini Muzeyində 3325), Tanta (Əl-Əhmədiyyə məscidində 1500-dən çox və Bələdiyyə Kitabxanasında 292), Mənsurə (341), Şib əl-Qum (199) və s. şəhərlərdə mövcuddur. Sinaydakı "Müqəddəs Yekaterina" monastrında da təxminən 700 xristian əlyazması vardır. Ümumilikdə, Misir Ərəb Respublikasında 80 mindən çox əlyazma nüsxələri aşkarlanmışdır.

Avropa və Asiya qitələrinin qovşağında yerləşən Türkiyədə hal-hazırda təkcə Ankaranın 10 kitabxanasında 13 mindən çox ərəb əlyazması vardır. İstanbulda əlyazmalar 16 kitabxanaya səpələnmişdir. Onların arasında ən böyük və mühümləri aşağıdakı kitabxanalar sayılır: Süleymaniyyə (təxminən 31000), Topqarı Sarayı (10832), Bəyazit Dövlət Kitabxanası (9145), Milli Kitabxana (7585), İstanbul Universitetinin kitabxanası (6901), Ayasofya (6677), Nurosmaniyyə (3500), Atf əfəndi (2381), Üsküdar Dövlət kitabxanası (2239) və s. Təkcə İstanbulda 86 mindən çox ərəb əlyazması vardır. Bu statistikaya əsasən Türkiyədəki əlyazmaların sayının 150-160 min civarında olduğu təxmin edilir.

Azərbaycan Respublikası Əlyazmalar Fondundakı ən qədim əlyazma 1200 illik tarixə malik Perqament üzərində kufi əlifbası ilə yazılmış Quran surəsidir. Bundan əlavə tanınmış dilçi Əbu Nasr İsmail Cövhərinin "Sihəhul-luğəti"(1117) və məşhur alim Əbu Əli ibn Sinanın "Qanun fit-tıbb" əsərinin ən qədim nüsxəsi (1141) - alimin vəfatından 100 il sonra yazılmış nüsxəsi fonda saxlanılan nadir əlyazmalardandır (1, s. 184). Cövhərinin adı çəkilmiş əsəri avtoqraf nüsxəsindən üzü köçürülmüş və Xətib Təbrizi və Cəvaliqi tərəfindən yoxlanılmışdır (2. nüsxə səhifələnməyib). Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan digər kitab orta əsrlər Avropasında Abulkasis adı ilə tanınan XII əsrin məşhur ərəb həkimi Əbulqasim Zəhravinin yazdığı məşhur "Kitab ət-təsrif" əsərinin 30-cu fəslinin əlyazmasıdır. Uzun əsrlər boyu Zəhravinin kitabı həm Şərqdə, həm də Qərbdə cərrahiyyə üzrə ən mötəbər dərslik sayılırdı. Kitabda müxtəlif növ cərrahi əməliyyatlar haqqında məlumatlar yer almaqla yanaşı, həm də o uzaq dövrlərdə istifadə edilən yüzlərlə cərrahi alətin - 800 il bundan əvvəl istifadə edilmiş müxtəlif növ neşlər, maşa, qayçı, mişar, iynə, cərrahi sapların təsvirləri ilə əks olunmuşdur. 2005-ci ilin payızında UNESCO Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Əlyazmalar İnstitutunun orta əsrlərə aid üç tibb əlyazmasını (üçüncü kitab 13-cü əsrdə Zeynəddin Cürçani tərəfindən fars dilində yazılmış məşhur "Zahireyi Xarəzmşah" əsəridir) bəşəriyyətin ən nadir və əvəzolunmaz yazılı abidələrini özündə birləşdirən "Dünya Yaddaşının Reyestr" proqramına rəsmən daxil etmişdir (5, s. 33). Yuxarıda müxtəlif ölkələrin müasir kitabxanalarında olan ərəb əlyazmalarının sayı ilə bağlı statistik məlumat verilmişdir. Bunlara əlyazmalar fondu haqqında məlumat qeyd olunmayan digər ölkələri əlavə etsək, onda aşağıdakı xülasə cədvəlini yaranacaqdır: Türkiyə - 155 000, Misir - 82 000, İran - 60 000, Post-Sovet - 44 000, İraq - 40 000, Mərakeş - 35 000, Tunis - 28 000, Suriya - 20 000, Səudiyyə Ərəbistanı - 18 000, Yəməni - 14000, ABŞ - 15 100, Hindistan - 15 000, Böyük Britaniya - 20 000, Yuqoslaviya - 14 000, Fransa - 8 500, İtaliya (Vatikanla birlikdə) - 7500, Almaniya - 7000, Livan - 5500, Əlcəzir - 5000, Hollandiya - 4860, Liviya - 3600, Bolqarıstan - 3000, İspaniya - 3000, Sudan - 3000, İrlandiya - 2834, Pakistan - 2000, Avstriya - 1500, İndoneziya - 1049, Əfqanıstan - 600, Çexoslovakiya - 600, Danimarka - 549, İsveç - 500, Qətər - 375, Polşa - 355, İordaniya - 337, İsveçrə - 319, Küveyt - 247, Belçika - 200, Rumıniya - 200, Nigeriya - 160, Banqladəş - 100, Yunanıstan - 100, Kanada - 100, Portuqaliya - 100, Finlandiya - 84, Norveç - 70, Bəhreyn - 20, Malta - 16, Macarıstan - 10.

Əlbəttə, rəqəmlərin bəzən yuvarlaqlaşdırılaraq qeyri-dəqiq olduğunu nəzərə almaq lazımdır. Amma bu rəqəmlər ərəb əlyazmalarına həsr olunmuş nəhəng elmi ədəbiyyatın tədqiqi nəticəsində əldə edilmişdir. Bu siyahıda əlyazmaların mövcud olduğu bütün ölkələrin xatırlandığını iddia etmək düzgün olmaz. Burada sadəcə mövcud kataloqlar üzrə

hesablamaların statistikasını vermişdir. Bu rəqəmlərin icmalı zamanı hazırda dünyada təxminən 630 min ərəb əlyazmasının olduğu meydana çıxır.

Ərəb Liqasının 1946-cı ildə Qahirədə keçirilən iclasında alınan qərarla ilk olaraq Ərəb Liqası Mədəniyyət Müdirliyi nəzdində (معهد أحياء المخطوطات) “Əlyazmaların Bərpası İnstitutu” təşkil olundu. İnstitutun yaradılmasında məqsəd dünyanın müxtəlif yerlərindəki dövlət və özəl kitabxanalardakı ərəb əlyazmalarının kataloqlarını vahid kataloqda birləşdirmək, hələ kataloqa salınmamış əlyazmaların kataloqlarını hazırlamaq, ərəb əlyazmalarından mikrofilmlər hazırlamaq və onları tədqiqatçıların istifadəsinə təqdim etmək, qiymətli əlyazmaların autentifikasiyası, əlyazmalar və onların nəşrləri haqqında jurnal nəşr etmək, bu məsələlərlə bağlı müxtəlif qurum və təşkilatlarla əməkdaşlıq etmək, əlyazmalarla bağlı təbliğat və təlim kursları təşkil etmək olmuşdur. Ərəb Dövlətləri Liqası 1962-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhsil və Mədəniyyət Təşkilatı (UNESCO) ilə ərəb əlyazmalarının mikrofilmlənməsi üçün pul yardımı məsələsi ilə bağlı razılaşma əldə etdi. Ət-Teymüriyyə, Tal'at, Mustafa Fazıl, Halimdəki əlyazmaların əhəmiyyətli bir hissəsi mikrofilmlərə çəkilib və arxivləşdirildi. Misir, Suriya, Livan, Fələstin, Mərakeş, Tunis, Hindistan, İran, Türkiyə, Yəmən, Səudiyyə Ərəbistanı, Almaniya, İspaniya, Portuqaliya, İngiltərə, Rusiya, İtaliya və Yuqoslaviya kimi bir çox ölkələrə əlyazma və ya əlyazmaların tedarüki üçün nümayəndə heyətləri göndərilib. 1971-ci ilin sonunda institutun mikrofilmini çəkdiyi əlyazmaların sayı 30 minə çatmışdı. İnstitutun Küveytə köçürülməsindən sonra bu mikrofilmlər Qahirədə qaldığı üçün yeni arxiv yaradıldı (7).

Keçmiş və hazırkı əlyazma kolleksiyalarına dair məlumatların məcmusu orta əsr ərəb əlyazma ədəbiyyatının öz dövrünə görə dünyanın ən zəngin ədəbiyyatı kimi qiymətləndirilməsinə əsas verir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. IV cild, B.,1980
2. Azərbaycan əlyazma inciləri. B., 1983
3. Халидов А.Б. «Книжная культура»1982
4. Халидов А.Б. «Арабские рукописи и арабская рукописная традиция» 1983
5. Фарид Алекберли «Древние рукописи – бесценное наследие человечество» газета "Зеркало". 2010, 6 марта
6. النقل والترجمة في الحضارة الإسلامية (2006) علي بن إبراهيم الفمالة
7. <https://www.sabah.com.tr/sozluk/tarih/mahedul-mahttil-arabiyye>

Açar sözlər: ərəb əlyazmaları, əlyazma fondları, kitabxana, İslam dünyası, tədqiqatçı, filologiya

Ключевые слова: арабские рукописи, рукописные фонды, библиотека, исламский мир, исследователь, филология

Key words: arabic manuscripts, manuscript funds, library, islamic world, researcher, philology

Ərəb əlyazmaları və əlyazma fondları

Xülasə

Bəşər sivilizasiyasının ən mühüm maddi və mənəvi abidələri sayılan və bu sivilizasiyanın dəyərlərini sonrakı nəsillər üçün qoruyub saxlayan daş kitabələr və əlyazmalardır. Belə ki, yazı mədəniyyəti bəşəriyyətin çoxəsrlik tarixi boyu topladığı məlumatların saxlanması və ötürülməsinin ən mühüm vasitəsidir. Yalnız yazının mövcudluğu sayəsində bu gün Quran, Tövrat, İncil kimi qədim kitablara, qanunlar məcəllələrinə, qədim folklor nümunələrinə, tarixi salnamələrə, fəlsəfə, tibb, kimya, fizika, astronomiya dərslərinə, fundamental elmi əsərlərə və digər məlumat mənbələrinə maliklik.

Məqalədə əlyazma kitablardan, daha dəqiq ifadə olunarsa, ərəb əlyazmaları və onların fondları haqqında bəhs olunur. Təkcə Şərq ədəbiyyatının deyil, bütün dünya ədəbiyyatının ən dəyərli incilərindən sayılan ərəb əlyazmaları əsrlər boyu dərin maraq obyektinə olaraq, dilçilik tarixində şərqşünaslıq elminin yaranıb inkişaf etməsi üçün təkan rolunu oynamışdır. Qeyd olunan məqalə ərəb dilində “əlyazma” sözünün qarşılığı olan “məxtutat” sözünün etimologiyası, əlyazmaların yaranma və inkişafı tarixi, əlyazmaların tədqiqi ilə bağlı bir çox maraqlı məlumatları əhatə edir.

Həmçinin məqalə təkcə ərəb ölkələrində deyil, bütün dünyada, o cümlədən respublikamızdakı Əlyazmalar İnstitutunda mövcud olan ərəb əlyazmaları kitabxanaları və fondları haqqında mühüm statistik məlumatları özündə ehtiva edir. Bu fondların arasında Ərəb Dövlətləri Liqasının təşəbbüsü ilə yaradılmış “Əlyazmaların bərpası İnstitutu” haqqında da yetərinə bəhs olunmuşdur.

Арабские рукописи и рукописные фонды

Резюме

Каменные надписи и рукописи являются важнейшими материальными и духовными памятниками человеческой цивилизации и сохраняют ценности этой цивилизации для будущих поколений. Таким образом, культура письма является важнейшим средством хранения и передачи информации, собранной человечеством на протяжении многовековой истории. Только благодаря существованию письменности сегодня мы имеем доступ к таким древним книгам, как Коран, Тора, Библия, своды законов, образцы древнего фольклора, исторические хроники, философия, медицина, химия, физика, у нас есть учебники по астрономии, фундаментальные научные труды и другие источники информации.

В статье рассматриваются рукописные книги, точнее арабские рукописи и их коллекции. Арабские рукописи, считающиеся ценнейшими жемчужинами не только восточной литературы, но и всей мировой литературы, на протяжении столетий были предметом пристального интереса и сыграли роль толчка для возникновения и развития науки о Востоковедении в истории языкознания. В упомянутой статье освещена

этимология слова «манускрипт», являющегося эквивалентом слова «манускрипт» на арабском языке, история создания и развития рукописей, а также много интересных сведений, связанных с изучением рукописей.

Также в статье содержится важная статистическая информация о библиотеках и фондах арабских рукописей, имеющихся не только в арабских странах, но и во всем мире, в том числе в Институте рукописей в нашей республике. Среди этих фондов достаточно упомянут «Институт реставрации рукописей», созданный по инициативе Лиги арабских государств.

Arabic manuscripts and manuscript funds

Summary

Stone inscriptions and manuscripts are the most important material and spiritual monuments of human civilization and preserve the values of this civilization for future generations. Thus, the culture of writing is the most important means of storing and transmitting information collected by mankind throughout the centuries-old history. Only thanks to the existence of writing, today we have access to ancient books such as the Koran, the Torah, the Bible, law codes, ancient folklore examples, historical chronicles, philosophy, medicine, chemistry, physics. , we have astronomy textbooks, fundamental scientific works and other sources of information.

The article deals with manuscript books, more precisely, Arabic manuscripts and their collections. Arab manuscripts, which are considered to be the most valuable pearls not only of Eastern literature, but of the entire world literature, have been the object of deep interest for centuries and played the role of an impetus for the emergence and development of the science of Oriental studies in the history of linguistics. The mentioned article covers the etymology of the word "manuscript", which is the equivalent of the word "manuscript" in Arabic, the history of the creation and development of manuscripts, and many interesting information related to the study of manuscripts.

Also, the article contains important statistical information about the libraries and funds of Arabic manuscripts available not only in Arab countries, but all over the world, including the Institute of Manuscripts in our republic. Among these funds, the "Manuscript Restoration Institute" established at the initiative of the League of Arab States has been sufficiently mentioned.

RƏYÇİ: dos. E.Vəliyeva